

«Тасдиқ мекунам»

Ректори МДТ «Донишгоҳи давлатии
Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон
Ғафуров» номзади илмҳои таърих,
дотсент Набизода М. С.
« 18 » 08 2025 с.

Такризи

муассисаи пешбар МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров» ба диссертатсияи Буриев Бахтиёр Болтаевич дар мавзуи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 - Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот пешниҳод шудааст.

Мавзуи диссертатсияи унвонҷӯ Буриев Бахтиёр ба яке аз мавзуи муҳими педагогӣ «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» бахшида шуда, барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 - Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот омода шудааст.

Мубрами мавзуи таҳқиқот. Таҳсилоти муосир назди муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ чунин масъала гузоштааст, ки хонандагонро ба ҳаёти воқеӣ дар шароити рушди босуръати техника ва технология, зуҳури илм, тағйирпазирии талаботи бозори меҳнат, пайдоиш ва инкишофи зеҳни сунъӣ омода намоянд, ки қобилияти тафаккури эҷодӣ ва ғайримуқаррарӣ дошта бошанд. Яке аз роҳҳои ноил гаштан ба ин мақсад дар раванди омӯзиши фанни математикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ истифодаи мероси пурғановати математикии олимони асримиёнагии Шарқ мебошад.

Шиносой бо дастовардҳои математикони асримиёнагии Шарқ ба хонандагон имконият медиҳад, ки бо мероси математикии ниёгони худ шинос гардида, оид ба пайдоиши мафҳумҳои математики маълумот пайдо намоянд. Хонандагон бо ҳолномаи олимони асримиёнагии Шарқ шинос шуда, оид ба омӯзиш ва таҳқиқотҳои илмӣ шавқу завқи махсус зоҳир менамоянд, ки ин яке аз омилҳои асосии ташаккули қобилияти эҷодии онҳо мегардад.

Дар раванди машғулиятҳои дарсӣ ва беруназдарсии математика дохил кардани маводи таърихӣ ба рушди тавачҷуҳи маърифатӣ ба математика, ташаккули заминаҳои ҷаҳонбинии илмӣ, таъмини азхудкунии пурраи истилоҳоти математикӣ, муносибати арзишӣ ба

донишҳои математикӣ, тарбияи ахлоқӣ- ватанпарварӣ ва ташаккули қобилиятҳои эҷодии хонандагон мусоидат мекунад.

Дарсҳое, ки бо истифода аз маводи таърихӣ гузаронида мешаванд, хонандагонро бо сатҳҳои гуногуни тавачҷуҳи маърифатӣ ҷалб мекунанд, ки ин ба раванди таълим таъсири мусбат мерасонад.

Дарҷаи омӯзиши мавзӯи таҳқиқот. Муҳаққиқ ҳангоми омӯзиши асосҳои илмӣ-назариявии мавзӯ бо асарҳои илмӣ ва таҳқиқотҳои зиёди олимони соҳаро маридаи омӯзиш қарор додааст. Дар масъалаи мазкур ӯ ба таҳқиқотҳои зиёди олимони ва равишшиносони ватаниву хориҷӣ, ки ҳанӯз аз охири асри XIX оғоз шудааст, рӯй овардааст.

Масъалаҳои истифодаи унсурҳои таърихи математика дар таълим, муҳимият ва зарурати масъалаи мазкур дар таҳқиқоти марбут ба таърихи математика аз ҷониби олимони соҳа аз ҷумла: Н. М. Бабаев, А.Н. Боголюбов, П.Г. Булгаков, Г. Вилейтнер, Б. В. Гнеденко, В. Е. Прудников, К. А. Рибников Н.В. Александрова, Л.В. Александрова, Г.Н. Қори-Ниёзӣ, Г.Д. Глейзер, И. Я. Депман, М.Я. Вигодский, Д.Я.Стройк ва дигарон мавриди таҳқиқ қарор гирифта шудааст.

Аз ҷумлаи муҳаққиқони тоҷик Х.Ф. Абдуллозода, Г. Собиров, А. Ирисов, И. Ҳоҷиев, И. Ғуломов, А.Э. Сатторов, Б. Р. Қодиров, У. Шерматова, К. Ф. Фатхуллоев ва дигар олимони исбот карданд, ки халқи тоҷик дар соҳаи омӯзиши математика мероси бузург дорад.

Аз ин ҷиҳат, мавзӯи интихобнамудаи Буриев Бахтиёр доир ба мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» мубрам ва аҳамияти муҳими илмӣ дошта, маҳз ошкорсозӣ ва асосноккунии назариявӣ ва тавассути озмоиш қарор додани модели дидактикии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ барои ташаккули қобилияти эҷодии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ мақсади асосии диссертатсия маҳсуб меёбад.

Мақсади асосии таҳқиқотро муҳаққиқ Буриев Бахтиёр дуруст муайян кардааст, ки он таҳия ва ба таври озмоишӣ санҷидани самаранокии модели дидактикии ташаккули қобилиятҳои эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ мебошад ва барои анҷом додани таҳқиқоти илмӣ ҳаллу фасли масъалаҳои мазмун, мундариҷа ва шароитҳои педагогии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқро дар 5 муассисаи таҳсилоти умумии минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ роҳандозӣ намудааст. Ва боварӣ дорем, ки ба ин мақсад ноил гаштааст.

Марҳилаҳои асосии таҳқиқот тӯли 10 сол гузаронида шуда, се марҳиларо дар бар гирифтааст. Объекти таҳқиқот: раванди омӯзиши математика дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва мавзӯи

(предмет)-и таҳқиқот ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ интиҳоб шудааст.

Таҳлилу баррасии натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳад, дар он падидаи **навгонӣ** ва бозёфти диссертатсия бо он арзёбӣ мегардад, ки дар он:

1. Мафҳум ва моҳияти қобилияти эҷодии хонандагон ҳангоми омӯзиши математика дар муассисаҳои миёнаи таҳсилоти умумӣ ба таври назариявӣ асоснок карда шудааст.

2. Усулҳои ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон ҳангоми омӯзиши математика дар муассисаҳои миёнаи таҳсилоти умумӣ муайян карда шудааст.

3. Модели дидактикии ташаккули қобилиятҳои эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ таҳия гардида, ба таври озмоишӣ санҷида шудааст.

4. Мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ аз нигоҳи таърихӣ ва математикӣ баррасӣ гардида, шароити истифодаи он дар дарсҳои математикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян карда шудааст.

5. Усулҳо ва равишҳои татбиқи мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар таълими математикаи муосири мактабӣ ба таври озмоишӣ санҷида шудааст.

6. Самаранокҳои модели дидактикии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ ба таври озмоишӣ санҷида шудааст.

7. Барои омӯзгорони математикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ оид ба ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон дар дарсҳои математика тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ тавсияҳои методӣ таҳия карда шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшавандаи диссертатсияро муаллиф дар шакли зерин пешниҳод менамояд:

1. Мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ манбаи беназири супоришҳо, усулҳо ва ғояҳост, ки ба рушди тафаккури эҷодии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мусоидат мекунанд. Ин мавод воситаи пурқувват ба барои ташаккули тафаккур, малакаҳои таҳлили таҳқиқотӣ ва пеш аз ҳама барои ташаккули қобилияти эҷодии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аст;

2. Мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ на танҳо як қисми таърихи илм, балки манбаи ғании дониш аст, ки онро дар раванди таълими математикаи муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ самаранок истифода бояд бурд. Он имкон медиҳад, ки равишҳои таърихӣ, байнифаннӣ ва фарҳангӣ ба омӯзиш ворид карда шаванд, ки ин ба

рушди тафаккури интиқодӣ, таваҷҷуҳ ба математика ва дарки хусусияти ҷаҳонии илм дар хонандагон мусоидат карда, боиси ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон мегардад;

3. Мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ воситаи беназирест, ки ба рушди қобилияти эҷодии хонандагон дар дарсҳои математика мусоидат мекунад. Онҳо ба хонандагон имкон медиҳанд, ки математикаро бо таърих ҳамгиро омӯзанд ва яклухтии оламо ба зудӣ дарк намоянд. Истифодаи мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар дарсҳои математика таваҷҷуҳро ба мавзӯ бештар гардонид, малакаҳои эҷодӣ ва тафаккури интиқодиро инкишоф медиҳад. Мисолу масъалаҳои таърихӣ на танҳо воситаи таълим, балки воситаи тавоно барои рушди эҷодиёти хонандагон мебошанд;

4. Истифодаи мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар дарсҳои математика дорои иқтидори назарраси тарбиявӣ мебошад. Корҳои мутафаккирони барҷаста, ба монанди Ал-Хоразмӣ, Умари Хайём, Абӯрайҳони Берунӣ ва дигарон на танҳо дониши хонандагонро ғанӣ мегардонанд, балки роҳнамои хонандагон дар ҷодаи илмомӯзӣ мегардад;

5. Модели таҳияшудаи ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар раванди таълим метавонад тавассути: дарсҳои махсус таҳияшуда ва ё курсҳои ҳамгирошуда; фаъолияти беруназсинфӣ (маҳфилҳо, озмунҳо, лоиҳаҳо); дастурҳои таълимӣ, маълумотномаҳои таърихӣ амалӣ карда шавад.

Муҳаққиқ Буриев Б.Б. дар таҳқиқоти диссертационии худ ба аҳаммияти назариявии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ муҳим шуморида, модели истифодабарии онро таҳия кардааст. Истифодаи он тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар амалияи таълимӣ ба рушди ҳаматарафаи хонандагон мусоидат мекунад: тафаккури эҷодии онҳоро шакл медиҳанд, таваҷҷуҳи маърифатиро ташаккул дода, ҷаҳонбинии онҳоро васеъ мегардонад. Ин равиш таълими анъанавии математикиро ғанӣ ва онро шавқовартар ва самараноктар мегардонад.

Аҳаммияти амалии таҳқиқоти илмии унвонҷӯ Буриев Б. аз он иборат аст, ки:

1. Модели таҳиягардидаи ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ, ки бо риояи маҷмуи шароити педагогии татбиқи ин модел амал мекунад, ба раванди таълимии муассисаҳои таҷрибавӣ ворид карда шудааст.

2. Дастурҳои таълимӣ-методӣ оид ба истифодаи мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар раванди дарси математикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таҳия ва нашр карда шуданд, ки ба татбиқи модели ташаккули қобилиятҳои эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ равона карда шудаанд.

3. Тавсияҳои методӣ барои омӯзгорони математика оид ба ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ таҳия карда шуданд, ки онҳо фаъолияти омӯзгоронро дар ин раванд сода мегардонад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионии Буриев Бахтиёр тавассути таҳқиқотҳои таҳлилӣ ва таҷрибавӣ, коркарди маълумотҳо бо истифода аз усулҳои омори математикӣ ва истифодаи маҷмӯи усулҳои илмию педагогӣ, ки ба ҳадафҳо, вазифаҳо ва мундариҷаи кори пешниҳодшуда мувофиқанд, таъмин карда шудаанд.

Мундариҷа ва кори диссертатсионии муҳаққиқ Буриев Бахтиёр ба бандҳои асосии шиносномаи ихтисоси илмӣ 13.00.01. - педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мувофиқ мебошад, аз ҷумла: Асосҳои назариявии истифодаи технологияҳои педагогӣ нав ва системаи методии таълим дар асоси технологияҳои иттилоотӣ-муҳобиротӣ ки дар зинаҳои гуногуни таълими фанни математика рушди хонандаро таъмин менамоянд (*ба банди 2*); назарияи таҷрибаи пешқадами таълим ва тарбияи фанни математика (*ба банди 3*); таҳқиқоти муқоисавии назария ва методикаи таълими фанни математика дар низомҳои гуногуни педагогӣ (*ба банди 4*); назария ва амалияи коркарди стандартҳои давлатии таълими зинаҳо ва соҳаҳои гуногуни таълими фанни математика (*ба банди 8*); коркарди барномаҳои таълимӣ аз фанни математика барои таълимгоҳҳои гуногуни зинаҳои таълимӣ (*ба банди 14*); масъалаҳои коркарди системаҳои методии нави таълим ва тарбия аз фанни математика мутобиқ ба самтҳои рӯзмарраи иттилоотикунонӣ ва навгонии таълими ватанӣ (*ба банди 20*); назария ва методикаи истифодаи аёнияти техникий таълим дар соҳаҳои гуногуни дониш ва дар зинаҳои муҳталифи таълим (*ба банди 21*); асосҳои назариявию методологии коркард ва истифодаи таъмини илмӣ-методии системаҳои таълими педагогӣ, ки имкониятҳои иттилоотию муҳобиротиро амалӣ мегардонанд (*ба банди 28*); масъалаҳои мураттабсозии мазмун, усулҳо ва шаклҳои ташкилкунӣ таълим ва тарбия аз фанни математика дар шароити муосири ҷамъияти иттилоотӣ ва ҷаҳонишавии коммуникатсия (*ба банди 29*).

Саҳми шахсии довталаби дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Мубрамии мавзӯи барои таҳқиқоти диссертатсионӣ интихоб кардаи муҳаққиқ Буриев Бахтиёр аз таҳлили маълумоти адабиёт, масъалагузорӣ ва ҳалли

масъалаҳои таҳқиқотӣ, омода намудан ва гузаронидани таҳқиқотҳои таҷрибавӣ, таҳлили натиҷаҳои бадастомада ва таҳияи муқаррарот ва хулосаҳои асосии рисола иборат аст. Натиҷаҳои бадастовардаи муҳаққиқ бо яклухтии сохтори диссертатсия таъйид гашта, дар шакли алоқаҳои байниҳамдигарӣ сурат гирифта, дар доираи таҳқиқоти назариявӣ ва амсиласозӣ, коркардҳои оморӣ, математикӣ ва компютерӣ саҳми босазо гузошта метавонанд. Нуктаҳои асосии илмӣ ва хулосаҳои диссертатсионӣ ба воситаи усули амсиласозии компютерӣ дар шакли маҷмуи барномаҳои таҳияшуда асоснок ва тасдиқ гардидаанд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои диссертатсионӣ амалан дар тамоми марҳилаҳои таҳқиқот (солҳои 2014-2024) гузаронида шудааст. Муқаррароти асосии назариявӣ ва натиҷаҳои таҳқиқот дар ҷаласаҳои илмӣ шуъбаи фанҳои табиӣ рӯзӣ, технологияи иттилоотӣ ва бознигариву тақмили стандарт, барномаҳои таълимию китобҳои дарсии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ва шӯроҳои методӣ ва омӯзгорӣ муассисаҳои таълимию озмоишӣ мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст. Дар маҷмуи мақолаҳои конфронсҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ: «Современные образовательные технологии в процессе преподавания естественно - математических дисциплин», «Борисоглебский государственный педагогический институт. г. Борисоглебск, март с.2012; «Масъалаҳои муосири математика ва таълими он». Бахшида ба 35-солагии Донишгоҳи Давлатии омӯзгорӣ Қўрғонтеппа ба номи Н. Хусрав, соли 2013; Материалы всероссийской (с международным участием) научно-практической конференции «Применение инновационных технологий в преподавании математических дисциплин в школе и в вузе». Сборник научных трудов, 174 с., Борисоглебск-2015; «Таҳқиқоти педагогӣ: мушкилот ва дурнамои он дар замони муосир». ПРМ-29 апрели соли 2021; «Таҳсилоти фарогир-роҳ ба сӯи баробарҳуқуқӣ: омӯзонидани принципҳои таҳсилоти фарогир ба омӯзгорон», 14-15 майи с.2021, Душанбе; «Образовательная политика и инновации». Швейцария. Женева 7,14,21 октябри соли 2021; «Масъалаҳои мубрами назария ва амалияи таҳқиқоти педагогӣ: дурнамои инкишофи он дар замони муосир» бахшида ба 90-солагии ПРМ ба номи Абдурахмони Ҷомии АТТ, с.2023 сурат гирифта, самаранокӣ худро собит намудааст.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқотӣ дар 34 интишороти муҳаққиқ Буриев Бахтиёр инъикос ёфтаанд, ки 7-тои онҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз бахшҳои «Муқаддима», се боб ва хулосаҳои онҳо, бахши «Хулосаи умумӣ» ва адабиёт ва сарчашмаҳои истифодашуда иборат аст.

Омӯзиш ва таҳлили диссертатсияи Буриев Бахтиёр дар мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» нишон медиҳад, ки дар натиҷаи омӯзиши асосҳои илмӣ-назариявӣ ва гузаронидани корҳои таҷрибавӣ оид ба мавзӯи илмӣ, муҳаққиқ модули ташаккули эҷодии хонандагонро тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқро пешниҳод менамояд, ки онро аз озмоиш гузаронидааст.

Муҳаққиқ Буриев Бахтиёр дар чараёни омода кардани рисолаи хеш аз манбаъҳои зиёди илмӣ таърихӣ пурарзиш оид ба мавзӯро омӯхтааст, барои арзишмандии андешаҳои хеш маводро оид ба зиндагинома ва корҳои илмӣ мутафаккирони асримиёнагии Шарқ ҷамъоварӣ намудааст, дар баъзе ҳолатҳо барои бозътимод гардонидани андешаҳои худ ба осори таҳқиқӣ муҳаққиқон ватаниву хориҷи кишвар муроҷиат намудааст ва дар мавридҳои лозимӣ аз онҳо иқтибосҳо низ овардааст, корҳои таҷрибавӣ гузаронидааст, натиҷаҳои онҳоро тавассути барномаҳои компютерӣ дар шакли диаграммаҳои муқоисавӣ нишон додааст.

Қайд кардан бамаврид аст, ки натиҷаҳои ҳосилшуда метавонад чун базаи иттилоотӣ барои таҳияи монография ва дастурҳои таълимӣ - методӣ аз рӯи мавзӯи марбут ба шароитҳои педагогӣ қобилиятҳои эҷодии хонандагон дар муассисаи таҳсилоти умумӣ истифода шаванд.

Дастгоҳи илмӣ ва сохтори диссертатсия, автореферати он мувофиқи талаботи Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсияҳо барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ, авторефератҳо ва мақолаҳои илмӣ chopшуда дар сатҳи хуб таҳия гардида, муҳтавои автореферат ба мазмуни диссертатсия мувофиқ ва тасаввуроти аниқро доир ба моҳияти таҳқиқоти гузаронидашуда ва натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф медиҳад.

Муаллифи рисола, Буриев Бахтиёр дар муқаддима оид ба мубрами масъалаи мазкур, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, мақсаду вазифаҳои тадқиқот, усули пажӯҳиш ва сарчашмаи мавод, навовариҳои он, аҳамияти назариву амалии рисола, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва коркарду татбиқи натиҷаҳои таҳқиқотро мулоҳизаронӣ намудааст.

Боби якуми рисола ба “Асосҳои назариявии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон дар раванди таълими математика” бахшида шуда, аз се зербоб иборат мебошад. Дар зербоби якум мафҳум ва моҳияти қобилияти

эҷодии хонандагон ҳангоми омӯзиши математика дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, дар зербоби дуюм усули ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон ҳангоми омӯзиши математика дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва дар зербоби сеюми он модели дидактикии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути афкори математикии олимони асримиёнагии Шарқ тавсиф дода шуда, тарҳи модели дидактикии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути афкори математикии олимони асримиёнагии Шарқ пешниҳод шудааст ва хулосаи боб бо таҳлилҳои илмӣ оварда шудаанд.

Боби дуюми рисола ба “Математикаи Шарқ ва нақши он дар ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон ҳангоми омӯзиши математика” бахшида шуда, аз ду зербоб ва хулоса иборат аст.

Мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ яке аз саҳифаҳои барҷастаи таърихи илм мебошад. Он доираи васеи соҳаҳо ба монанди алгебра, геометрия, тригонометрия ва астрономияро фаро мегирад. Олимони ҷаҳони ислом, инчунин Ҳиндустон ва Чин дар рушди математика саҳми бузург гузоштанд, ки ба эҳёи илми Аврупо таъсир расонидааст.

Андешаҳои гузаштагони бузурги тоҷикон оид ба тамоми анвои улум, аз ҷумла дақиқ, асосан дар қолаби адабӣ иброз дошта шудаанд. Аммо то ин дам ҳазинаи афкори пурқимати эшон номакшӯф ва мақомашон дар таърихи илми ҷаҳонӣ норавшану номуайян мемонд.

Дар зербоби якум муҳаққиқ Буриев Б.Б. оид ба зиндагинома ва осори илмӣ 39 олимони асримиёнагии Шарқ маълумотномаи ҷолибро ҷамъоварӣ намудааст, ки аз он омӯзгорон, олимон ва дигар мутахассисони соҳа дар машғулиятҳои беруназдарсӣ ва барои навиштани монографияҳо истифода бурда метавонанд.

Дар зербоби дуюми боб мафҳумҳои асосӣ, пайдоиши алгебра ва иҷрои амалҳои математикӣ аз нигоҳи олимони риёзидони асримиёнагӣ, аз ҷумла, ал Хоразмӣ, Умари Хайём, Муҳаммад Начмуддинхон, Али Қушчӣ, Насуриддин Тӯсӣ, Абурайҳони Берунӣ, Баҳоваддин Омӯлӣ, Қозизодаи Румӣ ва дигарон оид ба иҷрои амалҳои ҷамъу тарҳ, зарб ва тақсим аз асарҳои олимони Шарқ маълумотҳои ҷолибро овардааст.

Боби сеюми рисола ба “Қорҳои таҷрибавӣ оид ба озмоиши самаранокии модели дидактикии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути афкори математикии олимони асримиёнагии Шарқ” бахшида шуда, аз 2 зербоб ва хулосаи боб иборат мебошад.

Қорҳои таҷрибавӣ оид ба озмоиши модели дидактикии ташаккули қобилиятҳои эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ оид ба масъалаҳои зерин баҳс мекунад: усулҳо ва равишҳои истифодаи мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар таълими математикаи муосири мактабӣ (зербанди якум); таҳлили

натиҷаи корҳои озмоишӣ оид ба ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ (зербанди дуҷум).

Муҳаққиқ Буриев Бахтиёр қайд мекунад, ки усулҳои аз ҳама мувофиқ барои истифодаи мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар дарс ва машғулиятҳои беруназдарсӣ аз ҷанни математика, ки ба ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон равона шудаанд: экскурсия (сафар)-и таърихӣ (сафари таърихӣ дар шакли паём; шакли видеоӣ; ба таври мултимедиявӣ; ба таври саҳначаҳо); ҳалли мисолу масъалаҳои таърихӣ; зиндагиномаи математикони варзида; робитаи байнифаннӣ; шакли тасвирӣ мебошанд.

Қобили зикр аст, ки муҳаққиқ Буриев Бахтиёр натиҷаҳои санҷишҳои таҷрибавӣ, озмоиши ташаккулдиҳанда ва озмоиши назоратиро, ки пешакӣ мақсаду вазифаҳои онҳо муайян карда шудаанд, дар диссертатсия дар шакли 12 адад гистограммаҳо ҷой додааст.

Ҳамин тариқ, мо метавонем ҳалли бомуваффақияти вазифаҳои гузошташударо изҳор кунем, ки фарзияи дар ибтидои тадқиқот пешниҳодшуда аз ҷиҳати назариявӣ асоснок ва амалан тасдиқ карда шудааст. Натиҷаи таҷрибаҳо аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки муҳаққиқ Буриев Бахтиёр ба мақсаду вазифаҳо ва фарзияҳои таҳқиқот ноил гаштааст.

Дастовардҳо аз таҳқиқоти диссертатсионии Буриев Бахтиёр бо тақия ба методологияи илмӣ, манбаъҳои гуногуни иттилоотӣ методӣ, педагогӣ, психологӣ, таҳлили мафҳумҳои асосӣ, истифодаи мақсадноки методҳои ҳамдигарро мукамалкунандаи таҳқиқотӣ, ки ба ҳадаф, фарзия, предмет, вазифа ва мантиқи таҳқиқот мувофиқанд, мувофиқ карда шуданд. Илова бар ин, натиҷаҳои асосии диссертатсия дар нашрияҳои илмӣ тақризшаванда (7 адад) ва маҷмуаи маводи конференсияҳои байналмиллалӣ ва ҷумҳуриявӣ дар шакли мақола ва фишурдаҳои илмӣ ба таъ расидаанд.

Арзишмандии таҳқиқоти диссертатсионии Буриев Бахтиёр на танҳо дар мураттабии баёни фикр ва забони фасеҳи он, баёни мантиқии фикр ва ақидаҳои асоснокро мансуб доништан, инчунин дар пешниҳодҳое, ки метавонанд ба сифати дастовардҳои нави илмӣ дар соҳаи илми педагогика доништа шаванд, ифода меёбад. Арзёбии натиҷаҳои диссертатсия ва таҳқиқоти таҷрибавӣ - озмоишии баргузорнамудаи Буриев Бахтиёр, ҳамчунин хулосаву тавсияҳои методии коркард ва манзурнамудаи ӯ бозгӯи онанд, ки муаллиф ба мақсад ноил шуда, вазифаҳои дар назди таҳқиқот гузошташударо ҳаллу фасл кардааст ва дар натиҷа фарзияи илмӣ пешниҳодкардааш дар амал тасдиқи ҳурро пайдо кардааст.

Натиҷаҳои бадастомада эътимоднок, хулосаву тавсияҳо тибқи талаботи Низомномаи Шурои диссертатсионӣ ва Тартиби додани додани дараҷаи илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 267) аз ҷиҳати илмию-методӣ асоснок карда шуда,

ба миқдори кофӣ бо тавсияву пешниҳодҳои назариявӣ ва амалӣ, мисол ва ҷадвалҳо таъмин карда шудааст.

Қобили зикр аст, ки натиҷаҳои ҳосилшудаи таҳқиқоти илмӣ Буриев Бахтиёр метавонад чун базаи иттилоотӣ барои таҳияи монография ва дастурҳои таълимӣ - методӣ аз рӯи мавзӯи марбут ба ташаккули қобилиятҳои эҷодии хонандагон дар муассисаи таҳсилоти умумӣ истифода шаванд.

Дастгоҳи таҳқиқоти илмӣ ва сохтори диссертатсия, автореферати кори илмӣ Буриев Бахтиёр мувофиқи талаботи Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсияҳо барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ, авторефератҳо ва мақолаҳои илмӣ ҷопшуда дар сатҳи баланди илмӣ таҳия гардида, мухтавои автореферат ба мазмуни диссертатсия мувофиқ ва тасаввуроти аниқро доир ба моҳияти таҳқиқоти гузаронидашуда ва натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф медиҳад. Мақолаҳои нашрнамудаи унвонҷӯ ҷиҳатҳои муҳими таҳқиқоти баргузоршударо ифода мекунанд.

Саҳми шахсии муаллиф дар иштироки бевосита ӯ дар ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқот: банақшагирӣ, интиҳоб ва асосноккунии мавзӯ, тартиб додани сохтори диссертатсия, муайян кардани мақсад, вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқот, ҷустуҷӯ ва дарёфти адабиёти зарурӣ оид ба мавзӯи таҳқиқот, ҷамъоварӣ, таҳлил ва муназзам гардонидан ва коркарди маълумоти озмоиш, омода ва интишор намудани мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои бадастомада ва таҳияи диссертатсия ифода меёбад.

Эродҳо ба кори диссертатсионӣ. Дар баробари дастовардҳои муҳими илмӣ диссертатсия ва автореферати он камбудиву норасоиҳо ори нестанд, вале баёни онҳо бо ҳеҷ вачҳ арзиши таҳқиқоти диссертатсиониро коҳиш намедиҳанд, баръакс барои такмили мазмуну мундариҷаи он муфид хоҳанд буд.

Аз ҷумла:

1. Мафҳуми “қобилияти эҷодӣ” ва тарзи муайянкунии он дар кори таҳқиқотӣ шарҳу эзоҳи бештар меҳаҳад. Дар қисмати назариявӣ зарур буд, ки ба ин мафҳум тавассути таҳлили амиқи адабиёти илмӣ муосир равшанӣ андохта мешуд ва нишондиҳандаҳои ҷеншавандаи он дақиқ муайян мегардиданд.

2. Саҳми осори олимони асримиёнагии Шарқ дар рушди қобилияти эҷодии хонандагон бештар ба таври тавсифӣ оварда шудааст, ва агар паҳлуҳои амалии онҳо таҳлил мешуданд, қимати кор меафзуд.

3. Дар қисмати методологӣ баъзе мушкилоти усулӣ ба назар мерасанд, аз ҷумла:

- фаъолияти гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ дар давраи озмоиши ташаккулдиҳанда боз каме тавсиф металабад;
- асосноккунии методҳо ва воситаҳои ҷенкунии қобилияти эҷодӣ бо така ба манбаҳои илмӣ муосир ба таври лозима асоснок нашудаанд;
- натиҷаҳои таҷрибавӣ ба таври ҷудогона таҳлил шудаанд, вале ҳулосабарорӣ то андозае умумӣ шудааст.

4. Дар рисола баъзе истилоҳот ва ибораҳо тавзеҳталабанд.

Камбудии қайдшуда хусусияти тавсиявӣ ва баъзеи онҳо хусусияти техникуи орфографӣ доранд вале ҳеҷ гоҳ қимати кори илмӣ иҷрошударо қишлоқ дода наметавонанд.

Дар ҳалли фасли вазифаҳои пешгузашта муҳаққиқ далелу маводи заруриро ба таври возеҳ ва васеъ истифода намудааст.

Ҳулосаи ҷамъбасти

1. Диссертатсияи Буриев Бахтиёр Болтаевич дар мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 – педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот кори ба итмомрасидаи илмӣ-таҳқиқотӣ буда, аз ҷониби муаллиф мустақилона ва дар сатҳи баланди илмӣ иҷро карда шудааст.

2. Довталаб Буриев Бахтиёр Болтаевич ба ҳадафи дар назди таҳқиқоти диссертатсионӣ гузашташуда ноил шуда, вазифаҳои илмӣ таҳқиқотро ҳалли фасл кардааст ва фарзияи таҳқиқот дар кори илмӣ тасдиқи ҳудудӣ ёфтааст.

3. Диссертатсия ба талаботи Низомномаи намунавӣ оид ба Шурои диссертатсионӣ ва тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ, ки бо қарори ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ гардидааст, пурра ҷавобгӯ буда, муаллифи он Буриев Бахтиёр Болтаевич сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01–Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мебошад.

Тақриз аз тарафи эксперт, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент Кучибоев Ш. мураттаб шудааст.

Тақризи муассисаи пешбар дар ҷаласаи васеи семинари илмӣ-назариявии кафедраи педагогикаи умумии МДТ “Донишгоҳи давлатии

Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”, ки дар он довталаби дараҷаи илмӣ бо маъруза баромад намуд, баррасӣ ва тасдиқ шудааст.

Дар чаласаи васеи семинари илмӣ-назариявии кафедраи педагогикаи умумии МДТ “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров” 15 нафар устодону омӯзгорони донишгоҳ иштирок намуданд.

Натиҷаи овоздихӣ: "таърафдор" – 15 нафар, "бетараф" - нест, "муқобил" - нест (қарори чаласаи васеи семинари илмӣ-назариявии кафедраи педагогикаи умумии МДТ “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров” (Протоколи № 1 аз 15.08.2025, ғайринавбатӣ).

Раиси чаласаи васеи семинари илмӣ-методӣ, номзади илмҳои педагогӣ, мудири кафедраи педагогикаи умумии МДТ “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”

Ахмедова М.Ф.

Эксперти таҳқиқоти диссертационӣ, дотсенти кафедраи педагогикаи умумӣ

Кучибоев Ш.И.

Котиби чаласаи васеи семинари илмӣ – назариявии кафедраи педагогикаи умумӣ

Қодирова П.

Имзоҳои Ахмедова М.Ф., Кучибоев Ш.И. ва Қодирова П.-ро тасдиқ менамоям.

Сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси МДТ “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”

Сайдуллозода З.С.

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Хуҷанд, тангкучаи Мавлонбеков, 1. Рақами телефон: (+992)(3422) 6-75-18, E-mail: rector@hgu.tj

15 августи соли 2025